

**Necompetența personală a organelor de urmărire penală.
Întinderea efectelor nulității****Lect. univ. dr. Radu Slăvoiu***Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București*

Rezumat: *Prezentul articol abordează problema întinderii efectelor pe care le produce încălcarea regulilor privind competența personală a organelor de urmărire penală. Autorul critică o abordare a practicii judiciare, în care s-a apreciat că nulitatea ar interveni doar în privința actelor procesuale și procedurale care s-au efectuat după ce urmărirea penală a continuat in personam. Argumentele expuse în prezentul studiu subliniază că nulitatea absolută determinată de nerespectarea competenței după calitatea făptuitorului lipsește de validitate toate actele de urmărire penală, inclusiv cele realizate in rem.*

Cuvinte cheie: *urmărire penală, competență personală, nulitate, efecte.*

The violation of the racione personae jurisdiction by the law enforcement agencies. The extent of the invalidity

Abstract: *This article addresses the issue regarding the extent of the effects produced when the law enforcement agencies violate the rules governing the racione personae jurisdiction. The author criticizes an approach of the judicial practice, according to which the invalidity would intervene only regarding the criminal investigation activities that were carried out after the criminal investigation is undertaken in personam. The arguments of the study emphasize that the absolute invalidity determined by the non-compliance with the racione personae jurisdiction invalidates all the activities carried out during the criminal investigation, including those made in rem.*

Key words: *criminal investigation, racione personae jurisdiction, invalidity, effects.*

Introducere. O soluție de practică judiciară pe care am lecturat-o recent a ridicat problema de a determina care sunt, din perspectiva întinderii, efectele pe care le produce constatarea că organul care a efectuat urmărirea penală a fost incompetent sub aspect personal.

În concret, un inculpat având calitatea de militar activ a fost trimis în judecată, prin rechizitoriul întocmit de procurorul de la parchetul de pe lângă o judecătorie, pentru comiterea infracțiunii de conducere sub influența băuturilor alcoolice. Întreaga urmărire penală a fost efectuată de organele de cercetare penală ale poliției judiciare, sub supravegherea procurorului civil, deși făptuitorul își declinase calitatea de militar activ încă din momentul surprinderii sale în trafic, iar această calitate fusese consemnată explicit în procesul-verbal de constatare a faptei.

Judecătorul de cameră preliminară de la judecătoria sesizată cu rechizitoriul, după ce a efectuat demersuri ce au confirmat calitatea de militar activ a inculpatului, a declinat cauza la instanța militară competentă după calitatea persoanei. Judecătorul de cameră preliminară de la instanța militară a admis cererea inculpatului și a constatat nulitatea actelor de urmărire penală, dar a apreciat că această sancțiune afectează numai acele acte care fuseseră efectuate, sub supravegherea procurorului civil, *după atribuirea calității de suspect*, nu însă și pe cele care au fost efectuate *in rem*, acestea fiind păstrate ca valabile. Criteriul competenței personale, a motivat judecătorul militar, vizează doar actele întocmite de organul competent *in personam*¹.

Teoria promovată prin această hotărâre este, prin urmare, aceea că, pentru determinarea competenței personale a organului de urmărire penală, ar trebui să apelăm la o joncțiune între calitatea specială (militar, avocat, magistrat, deputat etc.) și calitatea procesuală (suspect/inculpat).

În opinia mea, această soluție este criticabilă. Expun trei argumente în acest sens:

1. În doctrină s-a arătat în mod constant că ceea ce determină o anumită competență personală a organelor judiciare este calitatea *făptuitorului* la momentul *săvârșirii infracțiunii*².

Această apreciere nu este întâmplătoare, ea derivă din interpretarea logică și sistematică a anumitor dispoziții legale.

Astfel, există într-adevăr, în materie de competență, texte care se referă la calități procesuale. De pildă, art. 41 alin. (1) C.proc.pen., privitor la competența teritorială, face referire la "locul în care a fost prins suspectul sau inculpatul" și la "locuința suspectului sau inculpatului". De asemenea, art. 48 alin. (1)-(2) C.proc.pen. – text specific competenței personale – folosește noțiunea de "inculpat".

Însă, explicația acestor formulări nu are nicio legătură cu ideea de a determina competența personală prin suprapunerea dintre calitatea substanțială și cea procesuală, ci cu faptul că normele mai sus indicate fac parte din secțiunea destinată competenței "instanțelor judecătorești (s.n.)". Or, în faza de judecată o persoană nu ajunge în calitate de făptuitor, ea trebuie să aibă calitatea procesuală de inculpat.

Că așa stau lucrurile rezultă, de pildă, din dispozițiile art. 48 C.proc.pen., care au ca premisă esențială de reglementare nu calitatea procesuală de inculpat, ci ipoteza pierderii sau dobândirii unei anumite calități substanțiale speciale "după săvârșirea infracțiunii (s.n.)".

Desigur că dispozițiile art. 48 se aplică și în faza de urmărire penală, conform art. 63 alin. (1) C.proc.pen., dar aplicarea "se face în mod corespunzător (s.n.)", iar nu *tale quale*. Or, în urmărirea penală, calitatea de inculpat se dobândește pe parcurs, ea nu există de la început, ca în cazul judecății. Sensul logic pentru determinarea competenței are în vedere

¹ Trib. Militar București, încheierea judecătorului de cameră preliminară nr. 153/2020, nepublicată. Încheierea a rămas definitivă, ca urmare a respingerii contestației inculpatului, prin încheierea nr. 23/2020 a completului de 2 judecători de cameră preliminară de la Curtea Militară de Apel, nepublicată.

² Gh. Mateuț, Procedură penală. Partea generală, Ed. Universul Juridic, 2019, p. 342; Gr. Gr. Theodoru, I.-P. Chiș, Tratat de Drept procesual penal, ediția a 4-a, Ed. Hamangiu, 2021, p. 338; I. Neagu, M. Damaschin, Tratat de procedură penală. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 348; M. Udrioiu, Procedură penală. Partea generală, ediția 5-a, Ed. C.H. Beck, p. 194; A. Zărafu, Procedură penală. Partea generală. Partea specială, ediția a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 133.

calitatea pe care persoana făptuitorului – care, eventual, devine ulterior suspect/inculpat – o avea anterior, la momentul când a comis fapta.

Este un non-sens ca, pentru faza urmăririi penale, să se încerce o interpretare exclusiv literală a dispozițiilor art. 48 C.proc.pen., pentru că *nicio persoană nu are calitatea de inculpat la momentul când comite infracțiunea*. Dacă, spre exemplu, am încerca să determinăm competența personală a organului de urmărire penală în raport de calitatea specială a *inculpatului*, ar trebui să raportăm o anumită calitate substanțială nu la momentul săvârșirii faptei, ci la momentul punerii în mișcare a acțiunii penale, căci abia atunci ea se suprapune cu calitatea procesuală.

Însă, aceasta ar conduce la o încălcare clară a dispozițiilor legale în situația în care o persoană, care nu are nicio calitate specială la momentul comiterii faptei, dobândește una după acest moment, dar *in rem*. Spre exemplu, un student la drept comite o vătămare corporală din culpă cu prilejul unui accident de circulație și, până la atribuirea calității de suspect, este admis în barou. Într-o asemenea ipoteză, dacă aplicăm teoria conform căreia competența personală se stabilește după calitatea suspectului/inculpatului, înseamnă că dobândirea calității de avocat după săvârșirea infracțiunii determină schimbarea competenței odată cu efectuarea *in personam* a urmăririi, deci și declinarea cauzei către parchetul de pe lângă curtea de apel. O atare concluzie contravine însă flagrant dispozițiilor art. 48 alin. (2) C.proc.pen., care arată explicit că, după comiterea infracțiunii, doar dobândirea calităților ce atrag competența Înaltei Curți de Casație și Justiție – nu și a altor calități substanțiale speciale – generează schimbarea de competență.

În mod similar, o nesocotire a dispozițiilor legale s-ar produce în ipoteza în care persoana are o anumită calitate specială la momentul faptei, dar o pierde până la momentul efectuării *in personam* a urmăririi. Spre exemplu, un judecător ia mită și, până sesizarea organului de urmărire penală, se pensionează. La momentul când i se atribuie calitatea de suspect/inculpat, el nu are vreo calitate substanțială specială, ceea ce ar însemna că nu funcționează competența personală, deci instanța sesizată va fi un tribunal. Dispozițiile art. 48 alin. (1) C.proc.pen. nu ar fi aplicabile, căci lipsește însăși premisa lor – nu există o schimbare a calității *inculpatului*, acesta (*inculpatul*) fiind tot timpul pensionar. În mod evident, aceasta ar fi o greșeală, întrucât pierderea calității de judecător după săvârșirea faptei nu influențează competența atunci când fapta are legătură cu atribuțiile de serviciu (așa cum este luarea de mită). De altfel, eroarea de interpretare poate fi sesizată și dacă sunt citite atent dispozițiile art. 48 alin. (1) lit. a) C.proc.pen., care vorbesc despre "atribuțiile de serviciu ale *făptuitorului* (s.n.)", nu ale *inculpatului*.

Pe de altă parte, teoria care asimilează competența personală doar cu actele efectuate *in personam* ignoră și interpretarea sistematică a textelor de lege. De pildă, art. 44 alin. (1) C.proc.pen. – aplicabil și el, în mod corespunzător, în cursul urmăririi penale – arată că, în caz de reunire, "dacă în raport cu diferenții *făptuitori* (s.n.) ori diferitele fapte" competența aparține unor organe judiciare diferite, atunci competența pentru "toate faptele și toți *făptuitorii* (s.n.)" revine unui anumit organ judiciar. Legea nu vorbește despre suspect sau inculpat, fiind evident că determinarea competenței personale nu se realizează prin raportare la momentul atribuirii acestor calități procesuale. Dacă adoptăm teoria pe care o critic, ar însemna că determinarea competenței personale în fiecare dintre dosarele separate s-ar realiza după calitatea din momentul continuării *in personam*, dar competența pentru dosarul reunit se stabilește după calitatea din momentul faptei, ceea ce este profund ilogic, fiind evident că nu aceasta a fost intenția legiuitorului.

2. În al doilea rând, aplicarea practică a teoriei pe care o analizez generează și consecințe inacceptabile față de concepția legislației noastre asupra urmăririi penale.

Am arătat anterior că problema competenței personale comportă o anumită nuanță specifică în faza de urmărire penală, diferită de faza judecătii. Prin natura lucrurilor, când vorbește despre competența personală a instanțelor, legea se referă la inculpat, pentru că la momentul trimiterii în judecată persoana care a comis infracțiunea are în mod obligatoriu această calitate procesuală.

Pentru faza de urmărire penală însă, legea nu impune determinarea competenței în raport de calitatea specială a suspectului sau inculpatului. De pildă, la art. 56 alin. (4) C.proc.pen. se arată că „urmărirea penală în cazul *infracțiunilor săvârșite de militari (s.n.)* se efectuează, în mod obligatoriu, de procurorul militar”. Se observă că textul nu are în vedere infracțiunile comise de suspecti sau inculpați militari, astfel că nu stabilește competența în raport de *calitatea procesuală*, ci de *calitatea substanțială a făptuitorului*. În raport de succesiunea activităților procesuale, este și normal să fie astfel, întrucât simpla primire a unei sesizări cu privire la un militar nu echivalează cu punerea acestuia sub acuzare.

Însă, dacă acceptăm opinia mai sus citată, înseamnă că, atât timp cât urmărirea penală este *in rem*, criteriul competenței personale nu funcționează, ci este aplicabilă doar competența materială.

Or, o asemenea abordare conduce la concluzia că *cel puțin două structuri ale Ministerului Public nu ar putea niciodată să efectueze urmărire penală in rem*. Este vorba, pe de o parte, despre parchetele militare, a căror competență este în mod fundamental personală (depinde de calitatea de militar activ), pe aceasta grefându-se doar suplimentar, uneori, și competența materială³. Pe de altă parte, este vorba și despre procurorii anume desemnați să efectueze urmărirea penală în cazul infracțiunilor comise de judecători, procurori și judecătorii Curții Constituționale, a căror competență este exclusiv personală (depinde întotdeauna de calitatea de judecător sau procuror a făptuitorului). Efectul ar fi că, în toate cazurile, fapta comisă de un militar s-ar cerceta *in rem* de procurorul civil, care își va declina competența către procurorul militar abia la continuarea *in personam* a urmăririi penale. La fel, infracțiunea comisă de un judecător sau de un procuror ar fi cercetată *in rem* de un procuror de la parchetele obișnuite, nu de la Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – Secția de urmărire penală⁴ sau de la parchetele de pe lângă curțile de apel⁵, cauza ajungând la aceste din urmă parchete abia la momentul continuării *in personam* a urmăririi penale.

În plus, această abordare ar împiedica urmărirea penală *in rem* inclusiv la nivelul unor unități specializate de parchet. De pildă, în cazul infracțiunilor de corupție cu folos necuvenit sub 10.000 euro, procurorii Direcției Naționale Anticorupție nu ar putea niciodată să efectueze urmărire penală *in rem*, căci competența D.N.A. pentru aceste fapte este personală, conform art. 13 alin. (1) lit. b) din O.U.G. nr. 43/2002.

Este binecunoscut că practica judiciară nu este în acest sens.

³ Am în vedere competența Parchetului Militar de pe lângă Curtea Militară de Apel, determinată și prin raportare la dispozițiile art. 39 alin. (1) lit. a)-b) C.proc.pen.

⁴ Pentru faptele săvârșite de judecătorii și procurorii membri ai Consiliului Superior al Magistraturii, de judecătorii Curții Constituționale, de judecătorii Înaltei Curți de Casație și Justiție, ai curților de apel și ai Curții Militare de Apel, precum și de procurorii de la parchetele de pe lângă aceste instanțe.

⁵ Pentru infracțiunile comise de judecătorii de la judecătorii, tribunale și tribunale militare, precum și de procurorii de la parchetele de pe lângă aceste instanțe.

3. Mai mult, aplicarea teoriei pe care o critic ar produce efecte nocive în privința unor procedee probatorii la care se recurge cu precădere *in rem*, spre exemplu supravegherea tehnică.

Potrivit art. 140 alin. (1) C.proc.pen., autorizarea pentru supraveghere trebuie dată de "judecătorul de drepturi și libertăți de la instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în prima instanță"⁶. Dacă, *in rem*, competența nu ar putea fi personală, ar însemna că deputații, senatorii, judecătorii sau avocații care comit infracțiuni ar fi interceptați, în cele mai multe situații, cu autorizare de la judecătorii și tribunale, dar ar fi judecați de curți de apel și de Înalta Curte de Casație și Justiție. Este cunoscut, din nou, că jurisprudența este în sens total opus.

În **concluzie**, apreciez ca fiind eronată teoria conform căreia criteriul competenței personale vizează doar actele întocmite *in personam*. Ceea ce determină, în faza de urmărire penală, competența personală a unui anumit organ judiciar, este *calitatea specială substanțială a făptuitorului și nu calitatea procesuală dobândită ulterior de acesta*.

Prin urmare, consider că *în cazul necompetenței personale a organului de urmărire penală, sancțiunea nulității trebuie să lipsească de efecte juridice toate actele de urmărire penală, indiferent că au fost realizate in rem sau in personam*.

De la această concluzie apreciez că există însă și două *excepții*.

Este vorba, pe de o parte, despre situația *actelor urgente*. Se știe că procurorul sau organul de cercetare penală este obligat să efectueze actele de urmărire penală care nu suferă amânare, chiar dacă privesc o cauză care nu este de competența sa. Într-o asemenea ipoteză nu se pune problema nulității întrucât nu suntem în prezența vreunei încălcări de lege, ci, dimpotrivă, dispozițiile art. 60 C.proc.pen. permit derogarea de la regulile de competență, inclusiv cea personală.

Pe de altă parte, apreciez că sancțiunea nulității nu ar trebui să intervină nici în ipoteza în care *calitatea substanțială specială a făptuitorului nu a putut fi cunoscută de organul de urmărire penală*⁷. Pentru asemenea situații, mi-am exprimat cu un alt prilej opinia, în acord cu o parte a practicii judiciare, că ar trebuie aplicată doctrina *the good faith exception* din dreptul american, astfel că activitatea organelor de urmărire penală nu ar trebui sancționată dacă acestea nu au putut afla, din considerente obiective, despre existența calității speciale⁸. Este o realitate că în unele cauze penale, în timpul cât urmărirea

⁶ Sau de la instanța, *corespunzătoare în grad acesteia*, în a cărei circumscripție se află sediul parchetului din care face parte procurorul care a formulat cererea.

⁷ Precizez că această ipoteză este diferită de cea din cauza care a stat la baza prezentului articol, cauză în care, așa cum am menționat anterior, făptuitorul și-a declinat calitatea de militar activ încă din momentul surprinderii sale în trafic, iar această calitate a fost consemnată explicit (cu arătarea inclusiv a indicativului unității militare) în procesul-verbal de constatare a faptei.

⁸ R. Slăvoiu, *The Good Faith Exception în procedura penală română*, în *Dreptul* nr. 5/2021, p. 145-176, și jurisprudența acolo citată. Mi-am argumentat opinia prin aceea că, deși în materia nulităților nu există niciun text de lege expres care să condiționeze nulitatea de vreo "culpă" a organului judiciar în efectuarea activității nelegale, totuși există și unele norme de procedură care, cel puțin implicit, par să reglementeze soarta actelor și măsurilor procesuale după cum organul judiciar a acționat sau nu cu bună-credință la momentul efectuării lor. În acest sens, am dat ca exemplu dispozițiile art. 50 alin. (2), art. 60, art. 67 alin. (6), art. 68 alin. (6), art. 70 alin. (5)-(6), art. 74 alin. (3) C.proc.pen. Menționez că în prezent, spre deosebire de momentul elaborării respectivului studiu, prevederile art. 63 alin. (1) C.proc.pen. arată că dispozițiile art. 50 alin. (2) se aplică în mod corespunzător și în cursul urmăririi penale, ceea ce apreciez că reprezintă un argument suplimentar important în sprijinul opiniei mele. Pentru o opinie similară: A.V. Iugan, *Excluderea probelor*. Studiu de drept comparat

penală se derulează *in rem*, organele judiciare, deși efectuează toate activitățile procedurale adaptate situației de fapt, nu reușesc totuși să identifice cine este autorul (spre exemplu, după audierea tuturor martorilor rezultă numai un pseudonim al făptuitorului sau numai un portret al acestuia, dar niciun alt element care să permită aflarea identității sale). Tot astfel, nu este exclus ca, deși identitatea sau calitatea specială să fie cunoscute, standardul probatoriu să fie unul insuficient pentru a concluziona că acea persoană este autorul faptei (de pildă, într-o cauză privind un omor comis într-un imobil cu mai multe apartamente, cercetarea locului faptei nu relevă alte urme papilare decât cele ale victimei, iar vecinii declară că nu au văzut pe nimeni intrând în apartament și nici nu au auzit țipete sau zgomot, însă unul dintre ei precizează că știe de mai mult timp că victima avea o relație intimă cu un avocat care o agresa fizic și verbal). În astfel de ipoteze, atât timp cât nu se conturează nicio neglijență/culpă din partea organului de urmărire penală în stabilirea calității ce ar determina o competență personală, consider că nu ar trebui să intervină nici sancțiunea nulității asupra activității desfășurate.

(II), în Dreptul nr. 7/2020, p. 111-143. Pentru opinii contrare: Gh. Mateuț, Principiul bunei-credințe în procedura penală, în A. Almășan, I. Vârsta, C.E. Zamșa (coord.), În Onoarea Flavius Antoniu Baias: Aparența în drept, Ed. Hamangiu, 2021, Tomul II, p. 616-617 (autorul consideră că „nulitatea nu poate fi acoperită fără fundament juridic, iar sistemul nostru nu permite validarea unor probe obținute în mod nelegal în raport de buna-credință a organului judiciar, care nu figurează printre criteriile legale. Efectuarea cu bună-credință de către organele judiciare a unor acte de administrare a probelor nu poate justifica restrângerea exercițiului drepturilor vătămate și nici nu poate limita efectele nulităților, indiferent de felul lor, prin intermediul excluderii probelor”); M. Udrioiu, M. Popa în M. Udrioiu (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, București, 2020, ediția a 3-a, p. 616 [autorii arată: ”credem că nelegalitatea constatată nu poate fi compensată prin transplatarea în jurisprudența internă a excepției acțiunii de bună-credință a organelor judiciare (fie că informațiile deținute proveneau din surse oficiale ori din partea unei persoane private), dezvoltată în practica judiciară americană”. Remarc totuși că această opinie nu a fost reluată în ediția a 4-a lucrării, apărută în anul 2023].